



"A párbeszéd intézményesítése: stratégiai kényszer a többpólusú világban "

"Egy többpólusú világ felé haladunk. A többpólusúság új lehetőségeket teremt a különböző országok számára, hogy vezető szerepet töltsenek be a globális szinten. A történelem azonban azt tanítja, hogy a multipolaritás erős multilaterális intézmények nélkül komoly kockázatokat rejt magában. Még nagyobb geostratégiai feszültségeket, kaotikus versenyt és további széttöredezettséget eredményezhet."¹ (Antonio Guterres, az ENSZ főtitkára)

Összefoglaló: A kialakulóban lévő többpólusú világ és az identitásalapú konfliktusok terjedésének fényében a párbeszéd a különböző ideológiák közötti békés együttélés elősegítésének eszköze. A társadalmi béke és kohézió fenntartásához a párbeszéd jelenlegi ad hoc alkalmazása nem elegendő. Intézményesítése, azaz a párbeszéd stratégiai integrálása a döntéshozatali mechanizmusokba elengedhetetlen, mégpedig kétféle megközelítéssel: a. a párbeszéd megerősítése a multilaterális intézmények döntéshozatali folyamatain belül; b. célzott "párbeszéd fórumok" létrehozása kormányzati és önkormányzati szinten. Elengedhetetlen továbbá a párbeszéd integrálása a hivatalos oktatási tantervekbe a párbeszéd tudat fejlesztése és a vonatkozó képességek növelése érdekében.

Az elmúlt évtizedekben a Nyugat világgazdasági és kereskedelmi fölényének csökkenése, valamint a gazdasági és technológiai fejlettség és a katonai potenciál terén a feltörekvő államok, különösen Kína és India, valamint az Egyesült Államok és nyugati szövetségesei közötti különbség leszűkülése következtében a Nyugat politikai befolyása gyengült. Ezzel párhuzamosan a riválisok és a "Globális Dél" hangja és befolyása felerősödött.

Fenti trendek egyik kísérőjelenségeként előtérbe kerültek az etnikai, nemzeti és vallási összecsapásokon alapuló, identitás jellegű konfliktusok, többek között Myanmar, Kína, India, Jemen, Szíria, Irak, Dél-Szudán, Etiópia, Közép-afrikai Köztársaság, Nigéria és Mali területén, hogy csak néhányat említsünk, amelyeket migrációs és menekültválságok kísérnek.

Míndez táptalajul szolgált a nacionalizmus és a populizmus megerősödéséhez, a bevándorlásról, a multikulturalizmusról és a globalizációról szóló viták elfajulásához, valamint a rendszerellenes retorika hangosabbá válásához szerte a világban.

A fenti jelenségeket szélesebb perspektívába helyezve megállapítható, hogy a trendek a hagyományokhoz ragaszkodó és a "rendet" előnyben részesítő konzervatív, úgynevezett "tradicionalista" erők előretörését és a liberális, az egyéni szabadságot és autonómiát a "rendetlenség"

¹ <https://press.un.org/en/2023/sgsm21956.doc.htm>

kockázata ellenére is pártoló úgynevezett "modernista" erők visszaszorulását mutatják. Jóllehet, optimális egyensúlyt soha nem lehet elérni ezen ellentétes világnézetek között, a két tábor egyike ugyanis mindig hátrányban érzi magát, valamennyi társadalomban a béke és a stabilitás egyik alapvető feltétele, hogy egyensúly, illetve ahhoz közeli állapot jöjjön létre közöttük.

Fenti trendek megosztottságot, feszültséget, gyűlöletet és militáns viselkedést gerjesztenek, növelik az instabilitás kockázatát mind az államközi kapcsolatokban, mind a társadalmakon belül. Az utóbbi években az autoritarizmus terjedéséhez, valamint az autokrácia és a demokrácia keverékének, az úgynevezett "anokráciának"² a kialakulásához vezettek. Ebben az összefüggésben hangsúlyozni kell, hogy az autokraták és populisták a "démosz" képviselőire hivatkozva, a mindennapi gyakorlatban hatalmukat despotizmusra és zsarnokságra, a "másik" elnyomására használják fel.

A bizonytalanság érzetét fokozza és növekvő aggodalmat kelt, hogy a világ vezető hatalma, a liberális demokrácia kimagasló ereje, az Egyesült Államok vonatkozásában is hasonló tendenciák tapasztalhatóak: a konzervatív erők "trumposodnak", Trump támogatóinak száma fokozatosan növekszik, és ez a tendencia, vélhetően, a jövő évi esetleges újraválasztásától függetlenül is folytatódik. A helyzet különösen kritikussá válhat Trump több olyan kijelentésének fényében, amelyben újraválasztása esetén bosszút helyezett kilátásba³. Az úgynevezett "keresztény nacionalisták"⁴ felemelkedése tovább bonyolítja a globális térképet. Az Egyesült Államok politikai rendszerében meglévő fékek és ellensúlyok ellenére sem szabad figyelmen kívül hagyni egy autoriter vonásokkal rendelkező rezsim kialakulásának, valamint a szélsőségek és az erőszak térnyerésének kockázatát. Az amerikai polgárok jelentős része nem zárja ki egy polgárháború lehetőségét sem⁵.

Hasonló tendenciák és jelenségek, köztük az úgynevezett "szélsőjobboldal" megerősödése és fokozatos térnyerése és kormányzati pozícióba kerülése megfigyelhető a nyugati szövetség másik pillérében, az Európai Unió intézményeiben és tagállamaiban is. Sajnos, utóbbiakban ezek a jelenségek és tendenciák már okoztak globális tragédiákat a történelemben.

A trendeket a radikalizálódás és a szélsőségesség szemüvegén keresztül vizsgálva, nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy "egyetlen társadalom sem immunis a tömeges atrocitásokra"⁶. Ezért súlyos hiba lenne alábecsülni a fenti kockázatok nemzeti szitú társadalmi-politikai jelentőségét és nemzetközi következményeit. E tendenciák folytatódása, illetve a kihívásokra való válaszadás elmulasztása messzemenő következményekkel járna a globális békére és stabilitásra, valamint a többpólusú világrendre nézve.

A béke és stabilitás biztosítása változatlan cél kell, hogy maradjon a nemzetközi és nemzeti szinten egyaránt változó környezetben. Mi a probléma gyökere?

² https://today.yougov.com/politics/articles/43553-two-in-five-americans-civil-war-somewhat-likely?redirect_from=%2Ftopics%2Fpolitics%2Farticles-reports%2F2022%2F08%2F26%2Ftwo-in-five-americans-civil-war-somewhat-likely

³ <https://www.texastribune.org/2023/03/25/donald-trump-waco-rally-retribution-justice/>

⁴ <https://religiondispatches.org/section/christian-nationalism/>

⁵ https://today.yougov.com/politics/articles/43553-two-in-five-americans-civil-war-somewhat-likely?redirect_from=%2Ftopics%2Fpolitics%2Farticles-reports%2F2022%2F08%2F26%2Ftwo-in-five-americans-civil-war-somewhat-likely

⁶ <https://news.un.org/en/story/2020/08/1070402>

A vizsgálódás során abból az alaptételből kell kiindulnunk, hogy nem csak egy "igazság" létezik⁷. Az eltérő identitású felek ugyanakkor a "saját igazságukat" harsogják és harcolnak érte és süketek maradnak, vagy "visszakézből" elutasítják a "másik" igazságát, az azt alátámasztó érveket és aggodalmakat. Az ellentmondások és ellenségeskedés feloldása érdekében arra kell törekednünk, hogy előítéletek és címkézés nélkül meghallgassuk és megértsük a "másik" igazságát is. Csak a lehető legtöbb "igazság" feltárása és ezáltal a tények lehető legszélesebb körű értelmezése teszi lehetővé számunkra, hogy átfogó elemzést készítsünk a konfliktusok objektív magjáról, ami segíthet olyan forgatókönyvek kidolgozásában, amelyek a konfliktusban álló felek közötti békés együttéléshez vezetnek.

A módszer neve: párbeszéd. Kulcselemei: a "másik igazságának" aktív és előítéletek nélküli meghallgatása, a "másik" iránti empátia megteremtése és a "másikkal" történő békés együttélés perspektívájának kialakítása az egymással szembenálló ideológiák és értékek fennmaradása ellenére.

A párbeszéd és a párbeszéd elősegítése nem arra irányul, hogy a konfliktusban álló feleket megállapodásra bírja. A párbeszéd elsődleges célja az emberi viszonyokban keletkezett ellenségeskedés enyhítése, kezelése, ami nem jelent kötelezettséget sem a "másik" nézeteinek elfogadására, sem a "másik" nézeteivel való kompromisszumkötésre! Mégis, sok esetben a párbeszéd kialakulása önmagában is egy lépés az ellenségeskedés enyhítése és az emberi kapcsolatok megbékítése felé. A "másik" gondolatvilágának és aggályainak jobb megértése ugyanis hosszabb távon megteremti a feltételeket a megoldások kidolgozásához.

A párbeszéd nem tévesztendő össze az udvarias kommunikációval, a tárgyalásokkal vagy a vitákkal: míg a párbeszéd során a résztvevők *együttműködő* hozzáállással erőfeszítéseiket egymás jobb megértésére összpontosítják, addig a viták és tárgyalások során a résztvevők *konfrontatív* módon, az ellenérvekre és az igazuk bizonyítására összpontosítva, győzni akarnak.

Hasonlóképpen, a "párbeszéd elősegítése" sem tévesztendő össze a "közvetítéssel", annak ellenére, hogy a kétféle béketeremtési módszer között számos hasonlóság van és mindkettő kiemelt jelentőséggel bír. A "párbeszéd-elősegítő" a konfliktusos felek közötti kommunikációt terelgetik, hogy segítséget nyújtsanak az ellentmondásos és ellenséges nézetek megértésében és előmozdítsák egy bizalmi légkör kialakulását. A "közvetítő" a kommunikációt irányítják és befolyásolják, hogy megállapodásokat kényszerítsenek ki, majd érvényesítsenek. Például, egy tűzszünet megteremtésére és fenntartására irányuló "közvetítői" tevékenység, illetve egy etnikai tisztogatások utáni megbékítés céljából indított "párbeszéd elősegítése" egymástól különböző eszközöket és módszereket igénylő tevékenység.

A formálódó világrendben az eltérő vagy akár ellentétes értékrenddel rendelkező államoknak és embereknek meg kell tanulniuk békésen együtt élni az értékek és identitások különbözősége ellenére. A párbeszéd ezt jelentős mértékben elősegítheti. Ehhez azonban a jelenlegi ad hoc és szórványos alkalmazása helyett rendszerszerűen kell használni. Más szóval, a párbeszédet "intézményesíteni" kell, azaz be kell építeni mind a multilaterális intézmények, mind a nemzeti kormányzás döntéshozatali mechanizmusába.

A nemzetek közötti kapcsolatokban a diplomáciai csatornák és a diplomaták a konfliktusok kezelésének és megelőzésének fő tényezői. A diplomatáknak azonban a kormányaik által meghatározott mandátumukkal összhangban kell cselekedniük és határozottan képviselniük országuk geostratégiai

⁷ <https://www.goodreads.com/quotes/354553-there-is-no-one-truth-there-s-only-what-happened-based>

érdekeit a hivatalos fórumokon. A nemzeti érdekek érvényesítésére és a partnerek "saját igazukról" való meggyőzésére irányuló erőfeszítéseik viszont bekorlátozzák törekvéseiket, hogy feltárják és jobban megértsék a "másik" álláspontja mögött meghúzódó értékeket és motivációkat. Ez nem ritkán olyan nemzetközi megállapodásokhoz vezet, amelyeket a felek hosszú távon nem tartanak tiszteletben a felszínes kompromisszumok miatt, amelyek gyakorta érintetlenül hagyják vagy nem fordítanak kellő figyelmet a mélyben lapuló ellentmondásos értékekre, ezért idővel elkerülhetetlenül a felszínre törnek. A fenntartható megoldások kialakítása érdekében elengedhetetlen, hogy a többoldalú diplomáciai tárgyalások meglévő eszköztárát, amelyet gyakran - és tévesen - párbeszédnek minősítenek, kiegészítsük és gazdagítsuk a párbeszéd szisztematikus, intézményes alkalmazásával. Néhány lehetőség:

- Olyan összetett kérdések esetében, ahol a különböző civilizációk és értékrendek megkerülhetetlen jelentőséggel bírnak, a döntéshozatali eljárás részeként "előszobai" vagy "hátsó ajtó" párbeszédre lenne szükség az eltérő és ellentmondásos értékeket és civilizációkat ismerő szakértők számára, hogy kormányzati mandátum nélkül vizsgálják meg a kihívásokat és tegyenek javaslatokat kezelésükre. A párbeszéd eredményét a résztvevők a hivatalos döntéshozók elé terjesztik, akik a "feltárt elemek" és ajánlások ismeretében véglegesíthetik és szinkronizálhatják álláspontjaikat. Ilyen "feltáró" párbeszédre kerülhetne sor például az ENSZ "Közös menetrendünk" (Our Common Agenda⁸) keretében felvetett kérdések (éghajlatváltozás, fejlesztési politika, migráció, nukleáris fegyverek elterjedése, úrfegyverek, mesterséges intelligencia, kiberbiztonság, emberi jogok stb.) kezelése kapcsán.

- Az identitáskonfliktusokon alapuló és a "védelmi felelősség" elve alá tartozó szélsőséges bűncselekmények (népirtás, etnikai tisztogatás, háborús bűncselekmények, emberiség elleni bűncselekmények) megakadályozása és megelőzése terén is kivételesen fontos szerepet játszhat a párbeszéd az ENSZ Biztonsági Tanácsának, illetve a vonatkozó regionális szervezetek döntéshozatali mechanizmusában. A különböző identitásokat képviselő, de szervezeti mandátummal nem rendelkező szakértők párbeszéd keretében tárhatnák fel a konfliktusban részt vevő felek ellenséges magatartásának hátterét és motivációit. A kiváltó okok jobb megértése pedig nagyban segítené nem csupán a válság folyamatának gyors megállítást és mélyülésének megelőzését, hanem lehetővé tenné a hosszú távú, rendszerszintű és strukturális kihívásokra való hatékonyabb reagálást, benne a helyi és nemzetközi tevékenységek jobb összekapcsolását is, amelyek elmulasztása számos későbbi konfliktus forrása.

- Az ENSZ Biztonsági Tanácsa és a regionális szervezetek feladata lehetne az is, hogy *tervezett módon*, közösen vagy önállóan párbeszédet kezdeményezzenek közvetlenül a konfliktusban álló felek között, illetve párbeszéd-elősegítőket bízzanak meg a beazonosított, kockázatos helyzetek kezelésének előmozdítására.

A párbeszéd intézménye azonban nemzeti szinten is hasznos, társadalmi kohéziót építő eszköznek bizonyulhat. Még a pluralizmust tiszteletben tartó liberális demokráciákban is elengedhetetlen ugyanis, hogy az összetett társadalmi kihívások (éghajlatváltozás, egészségügyi reform, migráció, multikulturalizmus stb.) esetén a döntéshozatali rendszerek szerves részeként önálló "párbeszéd fórumokat" hozzanak létre, ahová a többségi politikusok által "radikálisnak" és "szélsőségesnek" minősített szereplőket is meghívják és biztosítanak, hogy véleményüket kifejejék anélkül, hogy megbélyegeznék őket. A párbeszéd fórumokat azonban arra is lehetne használni, hogy a többségi pártok és a "szélsőségesek" rendszeresen véleményt cseréljenek egymással különösen olyan

⁸ <https://www.un.org/en/common-agenda>

kérdésekről, amelyekben a "szélsőséges és radikális" aktivisták megközelítése jelentősen eltér a többségi pártok véleményétől és elképzeléseitől. Ezeket a párbeszéd-lehetőségeket nem szabad elvetni még akkor sem, ha a létrejött párbeszéd nem vezet konkrét megállapodásokhoz és a vélemények cseréje "falra hányt borsónak" látszik. A rendszeres és strukturált kommunikáció– hivatásos párbeszéd-elősegítők közreműködésével – ugyanis önmagában olyan politikai légkört és környezetet teremthet, amely megakadályozza a konfliktushelyzet eszkalálódását, és lehetővé teszi, hogy a felek az ellentmondásos hozzáállás ellenére békében éljenek egymással. Igaz az ellenérv, miszerint az ilyen rendszeres párbeszédet fel lehet használni egyes ún. "tiltott" csoportok legitimálására is! A "fintorgó" politikusoknak azonban mérlegelniük kell, hogy a legitimáció kockázata vagy a szélsőségesedés kockázata jelenti a nagyobb veszélyt a társadalmi békére és kohézióra!

Nem elegendő azonban a párbeszéd intézményeinek felállítása és működtetése. A hatékonyság szempontjából kulcsfontosságú, hogy a polgárokat szisztematikusan megismertessék a "párbeszéd" kultúrájával és mindennapi gyakorlatával. Ehhez elengedhetetlen, hogy a párbeszéddel kapcsolatos készségek és attitűdök beépüljenek a hivatalos oktatási tantervbe, mivel a nemzeti képességek fejlesztésére irányuló jelenlegi ad hoc, szórványos és elszigetelt erőfeszítések össztársadalmi hatása gyakorlatilag elhanyagolható. Kiemelt figyelmet kellene fordítani a politikai aktivisták és természetesen, az oktatásban és szociális munkákban résztvevők párbeszédképességének fejlesztésére, és képessé tenni őket arra, hogy a párbeszéd fogalmát napi tevékenységük során a gyakorlatba ültessék át.

A világon számos szervezet és szakértő támogatja a párbeszéd kultúráját, segíti elő a párbeszédet a gyakorlatban, és javítja a megfelelő kapacitásokat és képességeket. Ezek azonban széttagoltan és egymástól elszigetelten tevékenykednek. Hangjuk és befolyásuk ezért elmarad a kívánatostól. Tekintettel az emberiség által kezelendő új és összetett biztonsági és társadalmi-politikai kihívásokra, elengedhetetlen lenne a párbeszéd-közösség hangjának felerősítése, tapasztalataik és szakértelmük megosztásának javítása és összehangolt képviselése. Egy nemzetközi "Szövetség a Párbeszédért" a párbeszéd-közösség képviselőjévé válhatna, és ezzel párhuzamosan a párbeszéd intézményesítésének és a párbeszéddel kapcsolatos témáknak, benne a nemzeti oktatási tantervekbe való beépítésének hajtóerejévé válhatna.

Sajnálatos módon, napjainkban számos válsághelyzet mint például a gázai, az orosz-ukrán vagy az örmény-azerbajdzsáni konfliktus igényli a párbeszéd intézményes alkalmazását. Hasonlóképpen egyre sürgetőbb a párbeszéd intézményének létrehozása valamennyi társadalmi formációban, beleértve a liberális demokráciákat is.

A párbeszéd nem csodaszer. Nem nyújt, nem nyújthat megoldást mindenre. Mégis, a párbeszéd intézményesítése sok szenvedést és tragédiát előzhetne meg. Békésebbé tehetné a Földet.